

Jan TARNAS*

*Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Recenzja monografii „Gender. Spojrzenie krytyczne”

Recenzowana książka¹ jest pokłosiem międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach 23–25 marca 2015 roku przez Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Zasadniczym celem książki jest skonfrontowanie z rzeczywistością – a przez to i zweryfikowanie – tez filozoficznych i programu społecznego teorii gender. Kluczowe pytanie brzmi: Czy tożsamość człowieka oraz związane z nią role społeczne są czy nie są determinowane przez płć biologiczną, a tym samym czy mogą być dowolnie konstruowane według apriorycznych założeń i woli jednostki? Recenzowana książka, zgodnie z tytułem, jest opracowaniem krytycznym, a wobec tego nie należy oczekiwać, by wśród autorów znaleźli się zwolennicy teorii gender.

Struktura książki jest bardzo czytelna. Składa się na nią dziesięć artykułów, pogrupowanych w cztery działy tematyczne:

1. Źródła historyczno-filozoficzne genderyzmu.
2. Nauki empiryczne a ludzka płć.

---

¹ Jagiełło & Oko, *Gender. Spojrzenie krytyczne* (2016).

3. Krytyka filozoficzna genderyzmu.
4. Konsekwencje społeczne strategii gender.

Książka jest opatrzona wstępem ks. Jarosława Jagiełły, który proponuje, by traktować ją nie tylko jako trwałą zapis konferencji, ale jako krytyczny głos w debacie na temat gender i jego społecznych konsekwencji. Wszystkie zamieszczone w książce artykuły opatrzone bibliografią oraz anglojęzycznym wprowadzeniem.

Pierwszy dział składa się z trzech artykułów, w których autorzy starają się usytuować zjawisko gender na płaszczyźnie historycznej, wykazując jego korzenie filozoficzno-ideowe. W artykule *Płeć jako przyczyna ludzkiej alienacji: aspekty polityczne i prawne* Aleksander Stępkowski wskazuje na bezpośrednie analogie pomiędzy ideologią gender a materializmem dialektycznym (marksizmem), gdzie analogonem „zła pierwotnego” są kulturowo-społeczne relacje między kobietami i mężczyznami znajdujące kulminację w prokreacji, uznawanej przez koncepcję gender za szczytową postać alienacji kobiet. Celem wyrównania owej niesprawiedliwości społecznej jest radykalny przewrót antropologiczny w oparciu o nie mniej radykalne programy polityczne uposażone konkretnym instrumentarium implementacyjnym. Stępkowski wyraża obawę wobec bezprecedensowej, na taką skalę, ingerencji w życie społeczne ideologii, której teoretyczne afiliacje z marksizmem stawiają pod znakiem zapytania próby jej praktycznego wdrożenia.

W pracy *Zapomnieć o cielesności aż do ekskarnacji. Droga od feminizmu do gender* Hanna Barbara Gerl-Falkovitz, omawiając wielość feminizmów, wyróżnia 3 zasadnicze nurty: równości, różnicy (dominujące do lat 70.) oraz próby „samo-zniesienia-się” w ramach teorii gender (od lat 90.). Jednocześnie pokazuje, że rozróżnienie pomiędzy biologiczną płcią (*sex*) a kategorią rodzaju (*gender*) zostało w ostatnich dekadach rozstrzygnięte na rzecz konstruktywistycznej interpretacji płci. W odpowiedzi na próby zniwelowania i zneutralizowania cielesności Gerl-Falkovitz wskazuje na chrześcijańską koncepcję wspólnoty kobiety i mężczyzny, która pomaga zrozumieć samospelnienie się

w drugiej osobie w myśl zasady *unum opus per alterum* (Hildegarda z Bingen), i jednocześnie nobilituje płodność — zarówno w wymiarze cielesnym, jak i duchowym — jako zwieńczenie dzieła Boga².

Anthony McCarthy w artykule *Teoria gender: filozoficzne podstawy i społeczne konsekwencje* wskazuje na radykalną krytykę, którą teoria gender kieruje w stronę rodziny jako najważniejszej grupy społecznej, będącej pierwszym źródłem wzorców i „strażnicą” tradycyjnych wartości. Zauważa jednocześnie, że w tej teorii umniejszanie znaczenia i roli ciała jest bezpośrednim pokłosiem dualizmu pomiędzy przedmiotowym ciałem i jego nadrzędnym „posiadaczem” (umysł).

Dwa artykuły drugiej części rozpatrują złożoność argumentacji za biologiczną rozdzielnością płci na poziomie nauk empirycznych. Alina Teresa Midro w pracy *Elementy seksomu w kształtowaniu się płci męskiej bądź żeńskiej osoby ludzkiej* wskazuje, że człowiek posiadający ukształtowaną płeć biologiczną ma również związane z nią predyspozycje i skłonności psychiczne tworzące spójną całość — tożsamość płciową, która warunkuje przetrwanie gatunku. Co więcej, tożsamość ta jest warunkowana już na poziomie komórki, która posiada odmienne chromosomy płci (żeńska ma dwa chromosomy X, męska chromosom Y i X) różne pod względem liczby i rodzaju genów.

W artykule *Płeć i orientacja seksualna w ujęciu nurtu genderowego i homofilnego — między nauką i ideologią* Andrzej Margasiński podkreśla, że to wzajemne oddziaływanie dziedziczności i środowiska, stanowiące różne aspekty jednego układu, odpowiada za końcowy efekt w postaci tożsamości osobowej człowieka. Krytykuje teorię gender za faworyzowanie jedynie wpływu środowiska. Na podstawie współczesnych badań neurobiologicznych autor zwraca uwagę na różnice w zakresie zdolności poznawczych i preferencji obu płci.

Trzecia część książki składa się z trzech artykułów próbujących nakreślić filozoficzne zaplecze strategii gender. W pierwszym z nich,

---

² Jagiello & Oko, *Gender. Spojrzenie krytyczne*, s. 61.

zatytułowanym „*Gender Trouble*” *Judith Butler w świetle logiki i metodologii – analiza głównych założeń i ich konsekwencji z dodaniem uwag o źródłach doktryny gender*, Marek Rosiak krytykuje teorię Judith Butler w świetle elementarnej niespójności logicznej oraz podejmuje próbę prześledzenia genealogii koncepcji gender. Uważa, że koncepcja ta jest ufundowana na dorobku neomarksistowskiej szkoły frankfurckiej.

W artykule *Gender jako dzieło rozumu ateistycznego. Dekonstrukcja dekonstrukcjonistów* ks. Dariusz Oko wskazuje na gender jako na kolejną dialektyczną utopię, dla której „bogiem stał się seks”³, zaś człowiek staje się nieświadomym agitatorom władzy odpowiedzialnej za „marsz przez instytucje” i „marsz po dzieciach” (A. Gramsci).

Jacek Wojtysiak w artykule *W obronie tradycyjnej koncepcji ludzkiej seksualności* porównuje przejście od tradycyjnej koncepcji seksualności do nowoczesnej, odnotowując związane z nią zmiany w przełamaniu tabu, odejściu od pierwotnego celu (prokreacji) oraz odrzuceniu norm towarzyszących. Przytacza również poglądy polskiego psychiatry i psychologa minionego stulecia – Antoniego Kępińskiego (autora książki *Z psychopatologii życia seksualnego*, 1974), który jasno definiował wszelkie przejawy przeciwdziałające zachowaniu gatunku jako zboczenia płciowe lub zboczenia popędu.

Dwa artykuły ostatniej części monografii dotyczą problematyki związanej ze społecznymi konsekwencjami kampanii prowadzonej w ramach gender. Marguerite A. Peeters w artykule *Globalna rewolucja gender – pogodzenie obywatela i osoby* zwraca uwagę na przejście od pojęcia równouprawnienia do pojęcia równości płci oraz zastąpieniu płci biologicznej (*sex*) pojęciem płci kulturowej (*gender*). Sytuując rewolucję gender w perspektywie historycznej, wskazuje na jej bezpośrednie związki z deistyczną wizją świata, gdzie wobec statycznej postawy Boga człowiek stał się jedynym panem znanej sobie rzeczywistości.

---

³ Tamże, s. 170.

W ostatnim artykule *Rewolucja seksualna w szkole i przedszkolu* Gabriele Kuby podejmuje zagadnienie kulturowego znaczenia norm seksualności, pokazując, jak przebiega reedukacja dzieci i młodzieży według założeń pedagogiki seksualnej w przedszkolu i szkole. Wskazuje też na bezpośrednie i dalekosiężne konsekwencje tego programu – od redefinicji pojęcia rodziny począwszy, na destabilizacji struktury społeczeństwa kończąc. W związku z tym Gabriele Kuby proponuje powrót do wychowania seksualnego, którego celem byłoby przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie.

***

Terminem gender – do określenia kulturowo nabytych różnic pomiędzy mężczyzną a kobietą – posłużył się po raz pierwszy amerykański psycholog (seksuolog) John Money, który w swojej pracy z 1955 roku użył wyrażenia *gender role*. Należy przy tym odróżnić pojęcie genderyzmu rozumianego jako przekonanie o występowaniu dwóch płci kulturowych nierozdzielnie związanych z płcią biologiczną (tożsamych anatomicznym cechom płciowym) od pojęcia gender rozumianego jako suma cech osobowości, zachowań i stereotypów obowiązujących w danej społeczności, które są przyjmowane przez kobiety i mężczyzn na drodze socjalizacji niewynikającej bezpośrednio z dyformizmu płciowego. Koncepcja gender za fundamentalny antagonizm rzeczywistości społecznej i przyczynę jej immanentnej wadliwości wskazała konflikt płci, będący źródłem przemocy, wyzysku i niesprawiedliwości. Jej postulaty można wyrazić następująco: każda formacja społeczna opiera się na nierówności płci, wynikającej z nierównego ich obciążenia zadaniami wynikającymi przede wszystkim z prokreacji, a system norm społecznych (kultury) służy podtrzymaniu tejże genetycznej nierówności. Warunkiem likwidacji niesprawiedliwości społecznej jest likwidacja tożsamości płciowej opartej na płci biologicznej. U podstaw tego postulatu leży założenie, że tożsamość płciowa nie jest zdeterminowana przez płć biologiczną, naturalne predyspozycje i potrzeby, ale jest konstruktem społecznym. Warunkiem wyzwolenia człowieka i stworzenia nowej tożsamości jest wyeliminowanie systemu wychowania utrwalające-

go „reakcyjne wzorce” oraz wykorzenienie z przestrzeni publicznej symboli, które je podtrzymują. Tym samym koncepcja próbująca wyjaśnić rzeczywistość społeczną przekształca się w program przemiany tej rzeczywistości.

W zaprezentowanej pokrótce książce czytelnik znajdzie spojrzenie na zagadnienie gender od strony filozoficznej, historycznej, prawniczej, socjologicznej, psychologicznej i biologicznej. Autorzy są specjalistami z tych dziedzin i pochodzą z różnych środowisk akademickich, co stanowi atut tej książki, przekładając się na merytoryczność dyskursu. Artykuły są napisane językiem przystępnym (z umiarkowaną ilością filozoficznych technikałów) i opatrzone szerokim komentarzem eksplanacyjnym. Niemniej rodzą się też pewne pytania i wątpliwości. Na przykład Jacek Wojtysiak w swej krytycznej analizie gender odwołuje się do dawnych wyników badań, które w świetle obecnej wiedzy i obowiązujących norm naukowych są podważane. Należałoby też wyraźniej eksplikować przesłanki antropologiczne, na których oparta jest krytyka teorii gender.

Książka jest adresowana nie tylko do filozofów i całego środowiska akademickiego, ale do wszystkich ludzi pragnących zrozumieć rangę przeprowadzanych na naszych oczach zmian systemowych i społecznych. Jest bogatym źródłem informacji o koncepcji gender zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i historycznym, a przede wszystkim w perspektywie jej społecznych konsekwencji. Książka wpisuje się w nurt krytyki założeń współczesnej socjobiologii (marginalizacja znaczenia czynników biologicznych w konstrukcji płci na rzecz stanowiska skrajnie konstruktywistycznego) oraz stanowiska wyraźnie antyesencjalistycznego (odejście od jednoznacznych kategorii płci i sprowadzenie dyskusji na zbyt ogólny poziom uniemożliwiający precyzyjne definiowanie problemów w życiu mężczyzn i kobiet). Artykuły pokazują zaś, że teoria gender jest nie tylko zagadnieniem akademickiej debaty teoretycznej, ale – jako podstawa programów społecznych – dotyka bezpośrednio każdego człowieka na wszystkich płaszczyznach jego życia. Autorzy recenzowanego tomu *explicitie* lub *implicitie* zdają się głosić, że teoria ta odwołuje się do błęd-

nie interpretowanych przesłanek filozoficznych (a ściślej antropologicznych). Jest też związana z konkretnym nurtem politycznym oraz głęboko zakorzeniona w określonym lobby kulturowym. Wszystkie artykuły zebrane w recenzowanej monografii wskazują, że nie można oddzielić teorii gender od programu zmian społeczno-kulturowych, idących w budzącym niepokój kierunku. Co więcej, za programami tymi stoi przyznanie władzy politycznej prawa (a nawet nałożenie obowiązku) do kontroli wszystkich dziedzin życia, na wszystkich jego płaszczyznach (nawet życia intymnego), w celu implementacji polityki równościowej i nadzoru nad jej skutecznością. Oparta na tolerancji represywnej (Herbert Marcuse) genderystyczna antropologia, której aksjomatem jest odrzucenie znaczenia biologicznej determinacji płci ludzkiej na rzecz jej swobodnego kształtowania poprzez konwencje kulturowe i wolę jednostek, zmierza do przekształcania norm społecznych na skalę globalną. Pedagogika seksualna stanowi istotny element programów m.in. ONZ, UE, UNICEF, WHO, International Planet Parenthood Federation (IPPF), niemieckiej Centralnej Federacji Edukacji Zdrowotnej (BZgA), partii lewicowych, liberalnych, „zielonych” i wielu innych. Jednym z kluczowych przykładów, na który powołuje się Gabriele Kuby, jest Standards for Sexuality Education in Europe opracowane przez WHO i BZgA⁴. Zawarta w strategii gender praktyka wdrażania postulowanych przez teorię gender norm poprzez przymus administracyjny słusznie – jak się wydaje – rodzi obawy o wolność człowieka. Warto wobec tego zapoznać się z recenzowaną książką i ocenić zasadność wieloaspektowej krytyki koncepcji gender.

---

⁴ Por. <http://www.bzga.de/informaterialien/einzelpublikationen/who-regional-office-for-europe-and-bzga-standards-for-sexuality-education-in-europe/> (dostęp: 30.09.2017).

Literatura

Jagiello, J. & D. Oko, [red.] *Gender. Spojrzenie krytyczne*, Kielce, Kraków: Wydawnictwo Jedność, Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, 2016.